

Suider-Afrika se unieke model vir natuurbewaring

Hayley Clements*

Oor die wêreld heen verdwyn natuurlewe teen 'n kommerwekkende tempo. Tog het sommige van die vasteland se mees ikoniese diere in dele van Suider-Afrika 'n merkwaardige terugkeer gemaak.

Sedert die 1970's het gemoniteerde natuurlewebevolkings wêreldwyd met [meer as 70%](#) afgeneem. Oor die grootste deel van Afrika het habitatverlies, onvolhoubare ontginning en grondbewerking [soortgelyke verontrustende tendense](#) aangedryf. Maar Suider-Afrika staan uit. In Suid-Afrika het groot herbivoorgetalle oor dieselfde tydperk [ongeveer vyfvoudig](#) toegeneem. In Namibië het hulle verdriedubbel.

Die rede waarom hierdie lande die neiging weerstaan, lê in hulle ongewone benadering tot bewaring.

Meer as beskermde gebiede

Wêreldwyd is die dominante strategie om natuurlewe-verliese te beperk om beskermde gebiede te vestig – nasionale parke en reservate wat natuurlewe teen menslike druk beskerm. Hierdie veilige hawens is noodsaaklik. Maar hulle kan nie die enigste instrument in die bewaringsgereedskapskis wees nie.

Natuurlewe bestaan nie uitsluitlik binne parkgrense nie. Beskermde gebiede beslaan ongeveer [15% van Afrika se landoppervlakte](#). Buite hierdie gebiede beweeg natuurlewe oor mosaïeke van staats-, private en gemeenskapsgrond waar mense woon, gewasse kweek en vee oppas. In ons [onlangse navorsing](#) is bevind dat meer as 80% van oorblywende wilde plant- en dierbevolkings in Afrika suid van die Sahara buite formeel beskermde gebiede voorkom. In hierdie uitgestrekte werkende landskappe hang bewaringsukses daarvan af of mense wat saam met natuurlewe leef, dit as 'n bate of 'n las beskou.

Op [Wêreldnatuurlewedag](#) (3 Maart) is dit die moeite werd om daarop te let dat verskeie Suider-Afrikaanse lande – insluitend Botswana, Namibië, Suid-Afrika en Zimbabwe – 'n volhoubare gebruiksbenadering tot bewaring aangeneem het. Oor die afgelope paar dekades het regerings sekere regte oor natuurlewe aan privaat grondeienaars en plaaslike gemeenskappe oorgedra. Dit stel hulle in staat om wettig voordeel uit natuurlewe te trek deur natuurlewe-ekonomieë wat ekotoerisme, wildsvleis-ontginning en geregleerde jag insluit.

Hierdie oordrag van natuurleweregte is wêreldwyd ongewoon. In baie lande is natuurlewe *res nullius* (niemand se eiendom nie), met die staat wat verantwoordelikheid vir die beskerming daarvan aanvaar. Dit beteken plaaslike mense dra dikwels die koste daarvan om saam met wilde diere te leef – skade aan gewasse, veeverliese, bedreigings vir menslike veiligheid – sonder om betekenisvol in die voordele te deel. In teenstelling hiermee het dele van Suider-Afrika gepoog om regte, verantwoordelikhede en belonings in lyn te bring.

Dit mag paradoksaal lyk om natuurlewe te bewaar deur mense toe te laat om dit te gebruik. Maar die bewyse dui daarop dat, onder die regte omstandighede, hierdie model kragtige aansporings kan skep om habitat in stand te hou en natuurlewebevolkings te laat groei. Wanneer wildlewe inkomste genereer en plaaslike verantwoordelikheid bemagtig, kan grondeienaars kies om habitat te herstel, natuurlewebevolkings te onderhou en in beskerming teen stropery te belê.

Private en gemeenskapsgrond: die renosterverhaal

Die [verhaal](#) van die suidelike witrenoster illustreer hierdie verskuiwing.

In die vroeë 20ste eeu het minder as 100 suidelike witrenosters oorgebly, beperk tot 'n enkele bevolking in wat nou die Hluhluwe-iMfolozi-park in Suid-Afrika is. Deur dekades van beskerming en hervestigings het hulle getalle dramaties herstel en teen 2012 sowat 20 000 bereik – een van bewaring se mees gevierde herstelverhale.

'n Belangrike wending het in die 1960's gekom toe renosters van Hluhluwe na ander staatsparke en private grond verskuif is. In 1991 het Suid-Afrika se [Wet op Wilddiefstal](#) voorwaardes geformaliseer waaronder private grondeienaars natuurlewe op hulle eiendom kon besit en daaruit voordeel kon trek. Destyds was die druk van renosterstropery relatief laag, en die vraag na ekotoerisme en trofeejag het aansporings vir private bewaarders geskep om in renosterbewaring te belê.

Ons [navorsing](#) toon dat private grondeienaars nou meer as die helfte van Suid-Afrika se oorblywende witrenosters bewaar. In Zimbabwe en Namibië kom meer as 75% van witrenosters op private grond voor. Gesamentlik beteken dit dat ongeveer 56% van die wêreld se oorblywende witrenosters op private eiendom aangetref word. Ongeveer 'n derde van swartrenosters is ook op privaat grond, en minstens 'n vyfde kom op gemeenskapsgrond voor.

Hierdie syfers daag die algemene persepsie uit dat natuurbewaring hoofsaaklik in nasionale parke plaasvind. In Suider-Afrika word 'n beduidende deel van die verantwoordelikheid – en koste – deur private grondeienaars en gemeenskappe gedra.

Daardie verantwoordelikheid word al hoe swaarder. Stropery bedreig steeds renosters oral in die streek. Privaat bewaarders [belê dikwels aansienlik meer](#) per dier in veiligheid as die staat, en [sommige heroorweeg](#) of hulle dit kan bekostig om voort te gaan. Die volhoubaarheid van hierdie model hang af van die handhawing van aansporings wat die risiko's en koste oorskadu.

Bewaringsmodelle heroorweeg

Suider-Afrika se ervaring laat belangrike vrae ontstaan. Wie behoort te besluit hoe Afrika se megafauna bestuur word? Wie trek voordeel uit bewaring? Wie dra die koste? En kan bestuurstelsels só ontwerp word dat bewaring doeltreffend én billik is?

Hierdie debatte is toenemend wêreldwyd relevant. Die Kunming-Montreal Globale Biodiversiteitsraamwerk, wat in 2022 aanvaar is, doen 'n beroep op lande om teen 2030 altesaam 30% van land en see te bewaar. Van deurslaggewende belang is dat dit nie net beskermde gebiede erken nie, maar ook “[ander doeltreffende gebied-gebaseerde bewaringsmaatreëls](#)” – 'n kategorie wat gemeenskapsbewaringsgebiede (gemeenskapsbestuurde gebiede waar plaaslike mense grond en natuurlewe vir bewaring en inkomste bestuur) kan insluit, private reservate en ander plaaslik bestuurde landskappe. Dit [teiken](#) ook “die respektering en beskerming van gewoonteregtelike volhoubare gebruik deur inheemse volke en plaaslike gemeenskappe”.

Hier by ons herverbeel Suid-Afrikaanse Nasionale Parke se [Visie 2040](#) beskermde gebiede as deel van groter “lewende megalandskappe” wat biodiversiteitsbewaring met klimaatveerkragtigheid en menslike welstand integreer. Namibië is besig met 'n aanvoorprojek vir [natuurlewekrediete](#) om die finansiële volhoubaarheid van sy gemeenskapsbewaringsgebiede te versterk. Zimbabwe het pas [hulle Wet op Parke en Natuurlewe gewysig](#) op 'n manier wat beloop om natuurleweregte doeltreffer aan gemeenskappe oor te dra.

Hierdie inisiatiewe weerspieël 'n breër verskuiwing weg van 'n noue fokus op omheinde reservate na meer diverse bewaringsbenaderings wat in werkende landskappe ingebed is.

Die pad na 'n gegronde bewaringsetiek

Afrika se charismasiese natuurlewe trek dikwels wêreldwye aandag en ontlok waardering. Maar natuurlewe bestaan nie in isolasie nie. Dit hang af van mense, instellings en ekonomiese stelsels wat grondgebruiksbesluite vorm.

Suider-Afrika se model is nie sonder omstredenheid of uitdagings nie. Dit vereis sterk bestuur, veilige grondbesit, deursigtige verdeling van voordele en versigtige regulering. Dit moet aanpas by stygende druk van stropers en veranderende markte. En dit sal nie oral dieselfde lyk nie.

Tog is die kernles duidelik: bewaring is meer geneig om te slaag wanneer plaaslike mense betekenisvolle regte het en deel in die voordele van natuurlewe. Wanneer gemeenskappe en grondeienaars natuurlewe as 'n lewensvatbare grondgebruik beskou – eerder as 'n las wat van buite af opgelê word – kan landskappe oop bly, habitate kan herstel en dierebevolkings kan groei.

Terwyl die wêreld in 'n wedloop is om ambisieuse biodiversiteitsteikens te bereik, herinner Suider-Afrika ons daaraan dat bewaring nie agter heinings beperk hoef te word nie. As wildlewe oor die vasteland se uitgestrekte werkende landskappe wil oorleef, moet dit waardeur word deur die mense wat daarlangs woon. Die belyning van bewaringsdoelwitte met plaaslike agentskap en waardes kan een van die mees pragmatiese – en hoopvolle – weë wees vir die bewaring van natuurlewe in die 21ste eeu.

**Dr Hayley Clements is 'n senior navorser by die Sentrum vir Volhoubaarheidsoorgange en die Oppenheimer-Jamma Navorsingsleerstoel in Afrika-natuurlewe-ekonomieë aan die Universiteit Stellenbosch.*